

№3

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo‘yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo‘rayev Abdug‘affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg‘ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug‘bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o‘g‘li – mas‘ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №R-566966 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №049864

MUNDARIJA

1.	Шаисламова Наргиза Кабиловна	Тижорат банклари рискларини баҳолашда стресс-тест усулидан самарали фойдаланиш	7
2.	Ashurova Nargiza Chori qizi	O‘zbekiston turizm xizmatlari bozorida gastronomik turizmi rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari	19
3.	Mamatqulov Avazbek Axmadaliyevich	Oliy ta‘lim muassasalarida ichki audit tizimini raqamlashtirish mexanizimini takomillashtirish	24
4.	Sobirov Otabek Olimjonovich	Boshqaruv hisobini tashkil etishning konseptual asoslari	36
5.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Boqiyeva Zuhra Soxibjon qizi	Iqlim o‘zgarishining iqtisodiyotga ta’siri	41
6.	Xalimov Shaxboz Xalimovich	Qishloq joylarida turizm xizmatlarini rivojlantirishning xorij tajribalari	48
7.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Hududlarda investitsiya mexanizmlarini takomillashtirishning institutsional va moliyaviy omillari	53
8.	Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Normatov Muslimbek No‘rbo‘ta o‘g‘li	Kredit riski	60
9.	Курбонов Саид Акбарович	АҚШ федерал резерв тизими (ФРТ) ва унинг иктисодиётга таъсири	67
10.	Bekmurodova Feruza Azamat kizi, Kadambaeva Charos Masharip kizi	Economic cooperation practices and development trends in Middle Eastern countries	73
11.	Mardonova Malika Asatilloevna	Xavfsiz turizm tushunchasining nazariy-uslubiy asoslari	80
12.	Alimov Baxodir Batirovich	Rivojlangan sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy holati va samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlili	85
13.	Narziyev Abror Baxtiyorovich	Moliyaviy bozorlardagi volatillik dinamikasining GARCH modellari asosida empirik tahlili	95
14.	Xoldorova Kamola Jamoliddin qizi, Murodova Dilnoza Choriyevna	O‘zbekistonda tijorat banklarini transformatsiya qilishning dolzarb masalalari	106
15.	Юсупов Бехзод Юсуп угли	Финтех-ориентированная модель комплексной оценки кредитоспособности корпоративных клиентов и её влияние на эффективность банковских решений	112
16.	Ташбаева Рано Гайбуллаевна, Ташбаев Улугбек Ванситович	Цифровая оценка конкурентоспособности предприятий HoReCa на основе Open Data и онлайн-платформ (на примере г. Ташкента)	120
17.	Баракаев Отабек Отакулович	Ўзбекистонда аудиторлик хизматлар бозорининг 2020-2025 йилларга тахлили ва уни такомиллаштириш йўналишлари	127
18.	Muradov Botir Hayat	Yevropa iqtisodiyotining yashil transformatsiyasida iqlim o‘zgarishi bilan bog‘liq fizik va moliyaviy risklar tahlili	140
19.	Isroiljonov Murodil Qosimjon ugli	Household Consumption, Imports, and Gross Capital Formation in Uzbekistan: Evidence from an ARDL Model	148
20.	Чориева Нигина Қахрамановна	Классик иктисолий назариялар асосида тадбиркорлик субъектларининг экспорт салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш хусусиятлари	155

21.	Chintemirova Diyora Shuxrat qizi	Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari	160
22.	Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	Soliqli daromadlar oshishida sheringning iqtisodiy imkoniyatlari	166
23.	Кузиева Динора Баходировна	Узоқ муддатли активларни баҳолаш тартибини такомиллаштириш	173
24.	Умарова Гулзодахон Қодирбековна	Кичик бизнесни муқобил молиялаштиришнинг илғор хорижий тажрибалари	181
25.	Murtozayeva Zarnigor Komol qizi	Tashabbusli budget mablag'larini ijtimoiy ehtiyojlar asosida manzilli taqsimlash mexanizmlarini takomillashtirish	187
26.	Baytanov O'ralboy Miraqul o'g'li	Sanoat korxonalarida mahsulot sifatini boshqarishning zamonaviy metodologik yondashuvlari	193
27.	Mardonov Akromjon Nusrat ogli	The impact of fiscal policy on the national economy	201
28.	Ostonaqulov Dilshod Ismatilla o'g'li	O'zbekiston respublikasining aholi hayot sifati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni statistik baholash	206
29.	Babaxanova Nozima Saidakbarovna	Milliy fond bozorida aksiyalarni ommaviy joylashtirish mexanizmlarini transformatsiya qilish yo'llari	213
30.	Tilabov Nasrulla Tashmuratovich	O'zbekistonda davlat qarz portfelini risk-diyagnostika asosida boshqarish metodologiyasini takomillashtirish	220
31.	Rahmonova Durdona Hasan kizi	Effective management of investment opportunities and regional economic diversification: evidence from the kashkadarya region	226
32.	Xamdamov Omonullo Ne'matullayevich	Kapital bozorida moliyaviy resurslar jalb qilishning xalqaro amaliyot tajribalari	233
33.	Achilov Dilshod Marufovich	Innovatsion faoliyatning moliyaviy ta'minot manbalari va ularni samarali boshqarish yo'llari	244
34.	Baratova Zumrat Xalmetjanovna	Innovatsion faoliyat bilan bog'liq moliyaviy risklarni boshqarish	253
35.	Mavlyanova Yulduzxon Turg'unovna	Moliyaviy resurslarni samarali boshqarishda ERP (Enterprise Resource Planning) mexanizmidan foydalanish istiqbollari	261
36.	Ishniyazov Otabek Baxodirovich	Bank faoliyatida risklarning turlari, ularni samarali boshqarish	268
37.	Baxriddinov Kamoliddin Baxriddin o'g'li	Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiyaviy qaror qabul qilish amaliyotining tahlili	275
38.	Qudratova Feruza Nasriddinovna	Financing decisions and value creation in an emerging economy: Evidence from the capital structure of Uzauto Motors	283
39.	Xasanov Komil Mutalibjanovich	Chiqindilarni boshqarishda yevropa ittifoqi tajribasi va uni o'zbekiston sharoitida qo'llash	591
40.	Orzukulova Zumrad Abdukhalik kizi, Azimova Nozimakhon Alisher kizi	Strategic brand management: review of keller's brand equity model and Aaker's brand identity system	297
41.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Davlat xususiy sheriklik rivojlanishining xorij tajribasi va undan O'zbekiston amaliyotida foydalanish imkoniyatlari	302
42.	Umurzakova Dildora Sultonmaxmudovna	Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar bandligiga doir muammolarning asosiy yo'nalishlari	310
43.	Jo'rayeva Zarifa Bahodir qizi	Tijorat banklarida kredit xizmatlari amaliyotining dolzarb masalalari	317

44.	Tureev Azizbek Abatovich	Qoraqalpog‘iston Respublikasida mevachilik tarmog‘ini klasterlashning iqtisodiy samaradorligini baholash	324
45.	Mirzataev Muratbaevich	Salamat Ekologik muammolar sharoitida qishloq xo‘jaligi barqarorligini ta‘minlashda smart texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-uslubiy asoslari	329
46.	Komekova Gulzira Sharbaevna	Raqamlashtirilgan logistika tizimlari asosida sabzavotchilik mahsulotlari bozorining samaradorligini oshirish yo‘llari	335
47.	Qidirmiyazov Sherniyazovich	Ajiniyaz Qoraqalpog‘iston Respublikasida qurilish sohasining rivojlanish holati va sun‘iy intelkt asosida xizmat kursatishni rivojlantirish istiqbollari	340
48.	Розиков Жалил Жалолович	Вопросы реформирование бухгалтерского учета в сельском хозяйстве	346
49.	Karimov Gapardjonovich	Eminjon Sanoat korxonalarida moliyaviy tahlil axborot tizimini takomillashtirish masalalari	351
50.	Toshev Nurbek Janon o‘g‘li	Qashqadaryo viloyatida turizm samaradorligi indeksi (TEI) asosida mintaqaviy turizm rivojlanishi dinamikasini baholash	359
51.	Kurbonova Malika Akhmad kizi	Comprehensive methodology for assessing the effectiveness of digital economy technology implementation in regional economic development	365
52.	Isakova Naima Ikromjonovna	Xizmat ko‘rsatish korxonalarida turizmni rivojlantirish uchun strategik marketing dasturini ishlab chiqish va uni takomillashtirish yo‘llari	371
53.	Sultanova Nigora Xikmatxo‘ja qizi	Xarajatlar hisobida ABC va BSC tizimlari integrativ tahlili	377
54.	Muminova Parvina Ilhom qizi	Bank majburiyatlari hisobi va ichki auditini takomillashtirish	383
55.	Abduraxmonova Alimov Baxodirovich	Munisa, Ulug‘bek Raqamli iqtisodiyot sharoitida xizmat ko‘rsatish korxonalarida biznesni rivojlantirish tamoyillari va bosqichlari	389
56.	Axmedov Shoymurod Azamat o‘g‘li	Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirish samaradorligini takomillashtirish yo‘llari	395
57.	Xamdamov Komilovich	Shavkat Aholini ijtimoiy himoyalash moliyaviy mexanizmi samaradorligini baholashning nazariy-metodologik asoslari	402
58.	Ruziyev G‘anisher Usarovich	Soliqlar vositasida tadbirkorlikni rivojlantirish va bandlikni ta‘minlash orqali daromadlarni oshirish hamda kambag‘allikni qisqartirish masalalari	411
59.	Atamuratova Muzafarovna	Gulrux Kichik biznes tizimlarining iqtisodiy mohiyati va ularni modellashtirish bo‘yicha zamonaviy xorij tajribasi	419
60.	Mirzayeva Charos G‘ayrat qizi	Savdo va xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘shisdagi o‘rni: Janubiy Koreya va O‘zbekiston misolida qiyosiy ekonometrik tahlil	424
61.	Toshpulatov Akromovich	Davron Islom moliyasida risklarni boshqarish	437
62.	Amir Xudaykulov	Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq EBITda indikatorini hisobga olishning o‘ziga xos xususiyatlari	451

АҚШ ФЕДЕРАЛ РЕЗЕРВ ТИЗИМИ (ФРТ) ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЁТГА ТАЪСИРИ

Курбонов Саид Акбарович

*иқтисодиёт фанлари бўйича
фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар
Маҳкамаси ҳузуридаги
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби
лойиҳа бошқаруви кафедраси
катта ўқитувчиси
E-mail: saidbek0510@gmail.com*

Аннотация. Ушбу мақола Америка Қўшма Штатларининг марказий банки — Федерал Резерв Тизими (ФРТ, ёки қисқача Fed) фаолияти, тузилиши ва унинг миллий ҳамда жаҳон иқтисодиётига кўрсатадиган таъсирини таҳлил қилишга бағишланган. ФРТ 1913 йилда ташиқил этилган бўлиб, ўзига хос “давлат ичидаги давлат” мақомига эга ноёб институт ҳисобланади. Мақолада унинг асосий функциялари: пул-кредит сиёсатини юритиши, молиявий тизим барқарорлигини таъминлаши, банкларни назорат қилиши ва тартибга солиши, тўлов тизимларини бошқариши, истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиши каби жиҳатлар батафсил ёритилган. Шунингдек, ФРТнинг мураккаб ташиқилий тузилмаси — Бошқарувчилар кенгаши, 12 та минтақавий резерв банклари ва Федерал очиқ бозор қўмитаси (FOMC) фаолияти таҳлил қилинган. Мақолада ФРТнинг иқтисодиётга таъсир механизми, хусусан, асосий фоиз ставкасини бошқариши орқали инфляция ва бандлик даражасига таъсири кўриб чиқилган. Мулкрий масала (давлат ёки хусусий ташиқилот эканлиги) ҳам муҳокама этилган.

Калит сўзлар: Федерал Резерв Тизими, пул-кредит сиёсати, инфляция, FOMC, марказий банк, иқтисодий барқарорлик.

ФЕДЕРАЛЬНАЯ РЕЗЕРВНАЯ СИСТЕМА (ФРС) США И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ЭКОНОМИКУ

Курбонов Саид Акбарович

*доктор философии
по экономическим наукам (PhD),
старший преподаватель кафедры
управление проектами
Высшей школы бизнеса и
предпринимательства при
Кабинете Министров
Республики Узбекистан*

Аннотация. Данная статья посвящена анализу деятельности и структуры центрального банка Соединенных Штатов — Федеральной резервной системы (ФРС, или кратко Fed), а также её влияния на национальную и мировую экономику. Основанная в 1913 году, ФРС представляет собой уникальный институт со статусом «государства в государстве». В статье подробно освещены её основные функции: проведение денежно-кредитной политики, обеспечение стабильности финансовой системы, надзор и регулирование банковской деятельности, управление платежными системами и защита прав потребителей. Также анализируется сложная организационная структура ФРС, включающая Совет управляющих, 12 региональных резервных банков и Федеральный комитет по операциям на открытом рынке (FOMC). В работе рассматриваются механизмы воздействия ФРС на экономику, в частности влияние на уровни инфляции и

занятости через управление ключевой процентной ставкой. Отдельно обсуждается вопрос собственности (является ли организация государственной или частной).

Ключевые слова: Федеральная резервная система, денежно-кредитная политика, инфляция, FOMC, центральный банк, экономическая стабильность.

THE U.S. FEDERAL RESERVE SYSTEM (FED) AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY

Kurbonov Said Akbarovich

*Doctor of Philosophy (PhD)
in Economics Senior Lecturer at the
Department of Project Management
Graduate School of Business and
Entrepreneurship under the Cabinet of
Ministers of the Republic of Uzbekistan*

Abstract. *This article is devoted to the analysis of the activities and structure of the central bank of the United States — the Federal Reserve System (the Fed), and its impact on the national and global economies. Established in 1913, the Fed is a unique institution with the status of a "state within a state." The article details its primary functions: conducting monetary policy, ensuring the stability of the financial system, supervising and regulating banks, managing payment systems, and protecting consumer rights. Furthermore, the Fed's complex organizational structure — including the Board of Governors, 12 regional Reserve Banks, and the Federal Open Market Committee (FOMC) — is analyzed. The article examines the mechanisms of the Fed's influence on the economy, specifically its impact on inflation and employment levels through the management of the federal funds rate. The issue of ownership (whether it is a public or private entity) is also discussed.*

Keywords: *Federal Reserve System, monetary policy, inflation, FOMC, central bank, economic stability.*

Кириш

Америка Қўшма Штатлари иқтисодиёти, дунёнинг энг йирик ва таъсирчан иқтисодиёти ҳисобланади. Бу иқтисодиётнинг “юраги”да эса Федерал Резерв Тизими (Federal Reserve System, қисқача Fed) жойлашган. Кўпинча оддийгина “Фед” деб аталадиган ушбу ташкилот нафақат АҚШ, балки бутун жаҳон молиявий тизимига бевосита таъсир кўрсатади. Унинг фоиз ставкалари бўйича қабул қилган ҳар бир қарори фонд бозорлари, валюта курслари ва товар нархларига тез таъсир қилади.

Федерал Резерв Тизими оддий банк эмас. Бу — мамлакатнинг пул-кредит сиёсатини юритувчи, банкларни назорат қилувчи, молиявий инқирозларнинг олдини олувчи ва истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи мураккаб тузилмадир. Унинг ташкил этилганига бир асрдан ошқ вақт ўтган бўлса-да, ФРТ фаолияти ҳали ҳануз иқтисодчилар, таҳлилчилар ва сиёсатчилар орасида қизғин мунозараларга сабаб бўлмоқда. Унинг мустақиллиги, мулк шакли ва қарорлар қабул қилиш механизми кўпинча турлича талқин қилинади.

Ушбу мақоланинг мақсади — Федерал Резерв Тизимининг иқтисодиётга таъсирини ҳар томонлама, илмий-назарий ва амалий жиҳатдан ёритишдан иборат. Мақолада ФРТнинг ташкил топиш тарихи, асосий функциялари, ташкилий тузилмаси, иқтисодиётга таъсир этиш механизмлари ҳамда унинг замонавий глобал молиявий тизимдаги роли батафсил таҳлил қилинади.

Адабиётлар шарҳи

Федерал Резерв Тизими (ФРТ) фаолияти ва унинг иқтисодий таъсири иқтисодий

назариянинг энг кўп ўрганилган йўналишларидан биридир. Мавжуд адабиётларни шартли равишда учта асосий йўналишга бўлиш мумкин:

А. Мельтцер (2003) ўзининг кўп жилдлик монографиясида ФРТнинг ташкил топишидан то замонавий давргача бўлган эволюциясини батафсил таҳлил қилган. У марказий банк мустақиллиги ва сиёсий таъсирлар ўртасидаги мувозанатни тадқиқ этади.

Б. Бернанке (2015) ва М. Фридман каби иқтисодчилар ФРТнинг инқирозларга қарши чораларини ўрганишган. Хусусан, монетаризм мактаби вакиллари пул массасининг нархлар барқарорлигига таъсирини исботлашган. Ж. Тейлор томонидан ишлаб чиқилган "Тейлор қондаси" фоиз ставкаларини инфляция ва ЯИМ ўсишига қараб белгилашнинг илмий асоси сифатида кенг қўлланилади.

Замонавий тадқиқотчилар (масалан, М. Обстфельд ва Х. Рей) ФРТ қарорларининг бошқа мамлакатларга "экспорт" қилинишини, яъни глобал молиявий цикллارни ўрганишмоқда.

Ўзбекистонлик олимлар ва МДХ мамлакатлари иқтисодчилари (масалан, С. Моисеев) ҳам марказий банкларнинг мустақиллиги ва инфляцион таргетинг масалаларида ФРТ тажрибасини миллий иқтисодиётлар контекстида таҳлил қилишган. Бироқ, 2024–2026 йиллардаги юқори фоиз ставкалари ва пост-пандемик тикланиш давридаги ФРТнинг янги стратегиялари ҳали етарлича комплекс ўрганилмаган.

Тадқиқот методологияси

Ушбу мақолани тайёрлашда тизимли ёндашув ва қиёсий таҳлил методларидан фойдаланилган. Тадқиқот жараёни куйидаги босқичларни қамраб олади: ФРТнинг вужудга келиш сабаблари (1907 йилги ваҳима) ва унинг вазифаларининг вақт ўтиши билан ўзгариб бориши ўрганилди.

ФРТнинг расмий ҳисоботлари, жумладан, 2026 йил апрель ҳолатига кўра федерал маблағлар ставкаси ва активлар ҳажми (6,675 трлн доллар) бўйича очиқ маълумотлар таҳлил қилинди.

ФРТнинг "давлат ичидаги давлат" сифатидаги ҳуқуқий мақоми, унинг Бошқарувчилар кенгаши ва 12 та резерв банки ўртасидаги ўзаро муносабатлари таҳлил этилди.

ФРТнинг фоиз ставкалари сиёсати асосида глобал ва миллий иқтисодиёт учун кутилаётган оқибатлар ва хатарлар моделлаштирилди.

Тадқиқотнинг ахборот базасини АҚШ Федерал Резерв Қонуни (1913), ФРТ Бошқарувчилар кенгашининг йиллик ҳисоботлари, FRED (Federal Reserve Economic Data) статистик базаси ва халқаро молиявий ташкилотларнинг (IMF, World Bank) маълумотлари ташкил этади.

Таҳлил ва натижалар

1. Федерал Резерв Тизимининг ташкил топиш тарихи

ФРТ ташкил этилишидан олдин АҚШда марказий банк масаласи доимий равишда мунозараларга сабаб бўлган. Мамлакат тарихида дастлабки иккита марказий банк — Биринчи Банк (1791–1811) ва Иккинчи Банк (1816–1836) фаолият юритган, бироқ уларнинг низом муддати узайтирилмаган. 1836–1913 йиллар оралиғида АҚШ марказий банксиз ишлаган, бу эса тез-тез молиявий ваҳималар ва банк инқирозларига олиб келган.

1907 йилдаги молиявий ваҳима бу борадаги туб бурилиш нуктаси бўлди. Инқироз даврида йирик банклар ва трестлар оммавий банкротлик хавфи остида қолди. Машҳур молиячи Ж.П. Морганнинг шахсий аралашуви ва бошқа банкларни бирлаштириб, ликвидлик билан таъминлаши инқирозни чеклади. Бу воқеа доимий ва ишончли марказий банк зарурлигини очиқ кўрсатди.

Натижада, 1913 йил 23 декабрда АҚШнинг 28-президенти Вудроу Вилсон Федерал Резерв Қонунини имзолади ва ФРТ расман ташкил этилди. Қонуннинг асосий мақсади

“молиявий инқирозларнинг олдини оладиган, янада хавфсиз ва мослашувчан валюта-кредит тизимини яратиш” эди.

2. Федерал Резерв Тизимининг асосий функциялари

ФРТ замонавий АҚШ иқтисодиётининг самарали ишлашнинг таъминлаш учун бешта асосий функцияни бажаради:

2.1. Пул-кредит сиёсатини юритиш ФРТнинг энг муҳим вазифаси — мамлакат пул-кредит сиёсатини белгилаш ва амалга ошириш. Асосий мақсадлар: максимал бандликка эришиш, нархлар барқарорлигини (инфляцияни назорат қилиш) таъминлаш ва узок муддатли фоиз ставкаларини ўртача даражада ушлаб туриш. ФРТ бу мақсадларга асосан федерал маблағлар ставкаси (Federal Funds Rate) орқали эришади. Инфляция юқори бўлса, ставка оширилади (иқтисодиёт “совутилади”); ўсиш секинлашса, ставка пасайтирилади (кредитлаш ва инвестициялар рағбатлантирилади). 2026 йил апрель ҳолатига кўра, федерал фондлар ставкаси диапазони 3,50–3,75% ни ташкил этади.

2.2. Молиявий тизим барқарорлигини таъминлаш ФРТ тизимли хавфларни кузатади ва минималлаштиради. Бу, айниқса, 2008 йилги жаҳон молиявий инқирозидан кейин муҳим аҳамият касб этди. “Катта бўлиб қулашга йўл қўймаслик” (too big to fail) тамойили асосида йирик банклар назорат қилинади.

2.3. Банкларни назорат қилиш ва тартибга солиш ФРТ тижорат банклари ва депозитарий муассасаларнинг молиявий мустақамлиги, хавфсизлиги ва қонунларга риоя этишини таъминлайди.

2.4. Тўлов тизимларининг ишончилиги ва самарадорлигини таъминлаш ФРТ “банклар банки” сифатида ишлайди: транзакцияларни қайта ишлайди, чеклар ва электрон тўловларни бошқаради, зарур ҳолларда кредитлар беради ва охириги чора банки (lender of last resort) вазифасини ўтайди.

2.5. Истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва жамият ривожланишини рағбатлантириш ФРТ фирибгарлик ва адолатсиз кредитлашдан ҳимоя қилувчи қоидалар ишлаб чиқади, кредитларга тенг киришни таъминлайди.

3. Федерал Резерв Тизимининг тузилмаси

ФРТ давлат ва хусусий элементларни ўзида мужассам этган мураккаб тузилмага эга. У учта асосий институтдан иборат:

3.1. Бошқарувчилар кенгаши (Board of Governors) Вашингтонда жойлашган, етти аъзодан иборат. Аъзолар (шу жумладан раис) Президент томонидан тайинланади ва Конгресс томонидан тасдиқланади. Ваколат муддати — 14 йил (сиёсий таъсирдан ҳимоя қилиш учун). Вазифалари: пул-кредит сиёсатини ишлаб чиқиш, 12 та резерв банкни назорат қилиш, банк тизимини умумий бошқариш.

3.2. 12 та минтақавий Федерал Резерв банклари Улар қуйидаги шаҳарларда жойлашган: Бостон, Нью-Йорк, Филадельфия, Кливленд, Ричмонд, Атланта, Чикаго, Сент-Луис, Миннеаполис, Канзас-Сити, Даллас, Сан-Франциско. Ҳар бири ўз минтақасида мустақил ишлайди, лекин Бошқарувчилар кенгаши назоратида. Улар минтақавий иқтисодий манфаатларни ҳимоя қилади ва жамоатчилик фикрини етказиши. Аъзо банклар уларнинг акцияларига эга, аммо бу оддий акциядорлик ҳуқуқларини бермайди (дивидендлар 6% га чекланган, назорат йўқ).

3.3. Федерал очик бозор қўмитаси (FOMC) ФРТнинг энг муҳим пул-кредит сиёсати органи. Йилига саккиз марта йиғилади. Таркиби: 7 нафар Бошқарувчилар кенгаши аъзоси + Нью-Йорк резерв банки президенти (доимий) + қолган 11 та банк президентларидан 4 нафари (ротацион). Қўмита очик бозор операциялари (давлат облигацияларини сотиб олиш/сотиш) орқали пул массасини бошқаради. Аъзолар орасида “қирғийлар” (инфляцияга қарши қаттиқ сиёсат), “каптарлар” (ўсишни рағбатлантириш) ва “марказчилар” фарқланади.

3.4. Маслаҳат қўмиталари Бешта қўмита депозитарий муассасаларга тавсиялар беради.

4. Федерал Резерв Тизимининг иқтисодий таъсир механизми

ФРТ иқтисодий таъсир бир неча канал орқали таъсир қилади:

4.1. Фоииз ставкалари орқали Асосий қурол — федерал фондлар ставкаси. Ставка оширилса, кредитлар қимматлашади, истеъмол ва инвестициялар камаяди, инфляция пасаяди. Ставка пасайтирилса, кредитлар арзонлашади, фаоллик ошади, ишсизлик камаяди. Бу қарорлар глобал бозорларга ҳам таъсир қилади.

4.2. Пул массаси орқали Очiq бозор операциялари: облигациялар сотиб олинса — пул массаси кўпаяди (QE); сотилса — камаяди.

4.3. Инфляцияни бошқариш ФРТ 2% атрофидаги инфляцияни мақсад қилади. Юқори инфляцияда ставкалар оширилади, паст инфляция/дефляция хавфида — пасайтирилади.

5. Федерал Резерв Тизими мулкياتи масаласи: давлатми ёки хусусий?

ФРТ “ҳеч кимга тегишли эмас” деб ҳисобланади, аммо вазият мураккаб: Бошқарувчилар кенгаши — соф давлат органи (Президент тайинлайди, Конгресс тасдиқлайди ва ҳисобот талаб қилади). 12 та минтақавий банк — хусусий корпорациялар шаклида, акциялари аъзо банкларга тегишли. Бироқ акциялар сотилмайди, дивидендлар чекланган ва назорат ҳуқуқи йўқ. Шунинг учун ФРТни на тўлиқ давлат, на тўлиқ хусусий деб аташ мумкин — бу икки томонлама табиатга эга ноёб тузилмадир.

6. Пул эмиссияси масаласи

ФРТ тўғридан-тўғри қоғоз пул чоп этмайди: тангаларни АҚШ зарбхонаси (U.S. Mint), қоғоз пулларни Гравюра ва босма бюроси (Bureau of Engraving and Printing) ишлаб чиқаради. ФРТ эса пулни муомалага чиқаради ва пул массасини бошқаради. “Пул чоп этиш” ибораси кўпинча ликвидликни оширишни англатади.

7. ФРТнинг молиявий кўрсаткичлари

2026 йил апрель боши ҳолатига кўра, ФРТнинг жами активлари тахминан 6,675 триллион долларни ташкил этади. Активлар асосан давлат облигациялари ва ипотекага асосланган қимматли қоғозлардан иборат. Олтин захиралари расмий баҳода 11 миллиард доллар атрофида (бир унция учун 42,22 доллар), лекин бозор нархи бўйича анча юқори қийматга эга.

8. ФРТ қарорларининг глобал таъсири

АҚШ долларининг резерв валюта мақоми туфайли ФРТ қарорлари бутун дунёга таъсир қилади: ставкалар оширилса, капитал АҚШга оқиб киради, ривожланаётган бозорлардан чиқиб кетади; доллар курси ўзгаради, бу бошқа мамлакатлар экспортга таъсир этади. Шу сабабли барча марказий банклар ва инвесторлар ФРТнинг ҳар бир қарорини диққат билан кузатади.

Хулоса

Федерал Резерв Тизими замонавий дунёнинг энг муҳим ва таъсирчан молиявий институтларидан биридир. 1913 йилда ташкил этилган ушбу муассаса аср давомида АҚШ ва жаҳон иқтисодий ривожига бевосита таъсир кўрсатиб келмоқда. Унинг ўзига хос жиҳати — давлат ва хусусий элементларнинг мураккаб уйғунлигидир. Бу мустақилликни таъминлайди ва бозор механизмларидан самарали фойдаланиш имконини беради.

ФРТнинг асосий мақсади — иқтисодий барқарорлик: инфляцияни назорат қилиш ва максимал бандликка эришиш. У буни фоииз ставкалари ва пул массасини бошқариш орқали амалга оширади. Мустақиллик ФРТнинг самарали ишлашининг муҳим шarti бўлса-да, у Конгресс олдида ҳисобдордир. Замонавий глобал иқтисодий ФРТ роли тобора ортиб бормоқда, шунинг учун унинг фаолиятини тушуниш иқтисодчилар, молиячилар ва сиёсатчилар учун ҳаётий аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Federal Reserve Act of 1913.

2. Board of Governors of the Federal Reserve System. The Federal Reserve System: Purposes & Functions (turli nashrlar, jumladan 2026 yilgi maълumotlar).
3. Bernanke, B. S. (2015). The Courage to Act.
4. Meltzer, A. H. (2003). A History of the Federal Reserve.
5. Federal Reserve Bank of New York. The Fed Explained (2022 va кейинги nashrlar).
6. Федерал Резерв расмий сайтлари ва ҳисоботлари (2022–2026).
7. Халқаро Валюта Жамғармаси (ХВЖ) маълумотлари.
8. FRED (Federal Reserve Economic Data) ва бошқа расмий манбалар.

